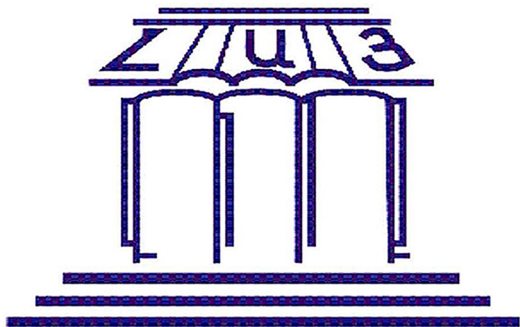

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1923

Պրոֆեսորներ Բուր յերկրներ, Միայն Բ.

Վ. Ի. Լենին

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Դասախոսություն Ավերդյովի համալսարանում
1919 թ. հուլիսի 11-ին

ВУСТРОИТЕЛЬ

Академии Наук

СССР

ЗК 23

7-50

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1982

CA 281

3K23

7-50

01 JUN 2005

Պրեկտարները ըստ յերկրներ, միացի՛ք.

-4 NOV 2009

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆ

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Դասախոսությունը Սվեդլովի համալսարանում
1919 թ. հուլիսի 11-ին

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ИСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ
НАУК
Академии Наук
СССР

22-18/82

11 SEP 2013

7923

59184-66

Ընկերներ, ըստ այն պլանի, վորը ձեզ մոտ ընդունված
 և և ինձ հաղորդվել և, այսօրվա մեր դրույցի առարկան հան-
 դիսանում և պետութայն հարցը: Յես չգիտեմ, թե վորչափով
 դուք արդեն ծանոթ եք այդ հարցին: Յեթե չեմ սխալվում՝
 ձեր դասընթացները նոր միայն բացվել են, և ձեզ վիճակվում
 և առաջին անգամ սխտեմատիկաբար մոտենալ այդ հարցին:
 Յեթե այդ այդպես և, ապա շատ կարող և պատահել, վոր
 ինձ հաջողվի այդ դժվար հարցի մասին առաջին դասախո-
 սության մեջ անել այնպես, վորպեսզի շարադրումը լինի բա-
 վականաչափ պարզ և ըմբռնելի ունենդիրներից շատերի հա-
 մար: Յեվ յեթե այդպես ել լինի, ապա խնդրում եմ ձեզ դրա-
 նից չչփոթվել, վորովհետև պետութայն հարցը ամենաբարդ,
 բամենադժվար հարցերից մեկն և և հաղիվ թե ամենից ավելի
 շատ չի խճճվել բուրժուական դիտնականների, գրողների ու
 փիլիսոփաների կողմից: Ուստի և յերեք չպետք և սպասել,
 թե հնարավոր կլինի կարճ դրույցի միջոցով, միանգամից
 ստանալ այդ հարցի լրիվ պարզաբանումը: Այդ մասին առա-
 ջին դրույցը լսելուց հետո անհրաժեշտ և իր մոտ նշանակել
 անհասկանալի կամ վոչ պարզ տեղերը, դրանց յերկրորդ,
 յերրորդ և չորրորդ անգամ դառնալու համար, վորպեսզի
 այն, ինչ մնացել և անհասկանալի, լրացվի և ել ավելի պարզ-
 վի ախուհետև, հետադադում, ինչպես ընթերցանությամբ,
 այնպես ել առանձին դասախոսությունների ու դրույցների
 միջոցով: Յես հույս ունեմ, վոր մեզ կհաջողվի մի անգամ ել
 հավաքվել, և այն ժամանակ կարելի կլինի բոլոր լրացուցիչ
 հարցերի շուրջը կատարել մտքերի փոխանակություն և ստու-
 գել, թե ինչ և մնում ամենից ավելի չպարզված: Յես հույս
 ունեմ նաև, վոր դուք, ի լրումն դրույցների ու դասախոսու-
 թյունների, վորոչ ժամանակ կնվիրեք Մարքսի ու Ենգելսի
 դոնե ամենադիտափոր աշխատություններից միջանխի ընթեր-
 ցանությանը: Կասկած չկա, վոր դրականության գլխացան-

կում և այն ձեռնարկներում, վորոնք տրամադրված են խորհրդային և կուսակցական դպրոցի սովորողներին ձեռք մոտ չեղած դրադարանում, անկասկած և, վոր դուք այդ դիմապորտ յերկերը կդռնեք, և թեկուզ դարձյալ չարագրման դժվարությունն աշուսամենայնիվ վոմանց միանգամից կարող և և վախեցնել, պետք և նորից նախադրուշացնել, վոր դրանից հարկ չկա չիփթվելու, վոր այն, ինչ անհասկանալի յե առաջին անգամ կարդալիս, հասկանալի կդառնա կրկնակի ընթերցանության դեպքում, կամ այն ժամանակ, յերբ դուք հետագայում հարցին մոտենաք մի քիչ այլ կողմից, վորովհետև կրկնում եմ մի անգամ ել, վոր հարցն այնքան բարդ է և բուրժուական գիտնականների ու գրողների կողմից այնպես և խճճվել, վոր այդ հարցին՝ յուրաքանչյուր մարդու համար, վորն ուզում և այն լրջորեն մտածել և ինքնուրույն կերպով յուրացնել, անհրաժեշտ և մոտենալ միջանի անգամ, դառնալ նրան վերստին և վերստին, հարցը մտրակել տարբեր կողմերից՝ պարզ և հաստատ ըմբռնում ձեռք բերելու համար: Իսկ ձեռք համար այդ հարցին վերադառնալը հեշտ կլինի նրանով, վոր ամբողջ քաղաքականության մեջ այդ այնպիսի մի հիմնական, այնպիսի արմատական հարց և, վոր վոչ միայն այսպիսի փոթորկալից, հեղափոխական ժամանակ, վորպիսին ներկայումս մենք ապրում ենք, այլև ամենախաղաղ ժամանակ իսկ դուք ուղած թերթում ամեն մի անտեսական կամ քաղաքական հարցում միշտ ել կհանդիպեք այն հարցին, թե՞ ի՞նչ բան և պետությունը, ի՞նչ և նրա ելությունը, ինչումն ե՞ նրա նշանակությունը և ինչպիսի վերաբերմունք ունի մեր կուսակցությունը՝ կապիտալիզմի տապալման համար պայքարող կուսակցությունը, կոմունիստների կուսակցությունը, ինչպիսի վերաբերմունք ունի սա դեպի պետությունը, — ամեն ոք դուք այս կամ այն առիթով անդրադառնալու յեք այս հարցին: Յեվ ամենից դիմապորտ այն և, վոր շնորհիվ ձեր ընթերցանությունների, գրությունների ու դասախոսությունների, վոր դուք կլսեք պետություն մասին, դուք ձեռք բերեք այս հարցին ինքնուրույն մոտենալու կարողություն, վորովհետև այդ հարցին դուք հանդիպելու յե ամենադանդաղան առիթներով, յուրաքանչյուր մանր հարցում, ամենաանսպասելի դուրսդրումներով, հակառակորդի հետ գրույցիս և վիճելիս: Միայն այն ժամանակ, յերբ դուք կսովորեք

րեք ինքնուրույնաբար դուրս հանել այս հարցից — այն ժամանակ միայն դուք կարող եք ձեռք համարել բավականաչափ հաստատ ձեր համոզմունքներում, և բավականաչափ հաջող դրանք պաշտպանել ուժ հանդեպ ուզում և լինի և յերբ ուզում և լինի:

Այս վոչ մեծ նկատողություններից հետո յես կանցնեմ բուն հարցին, թե ի՞նչ և պետությունը, ինչպես և նա ծագել և հիմնականում ինչ պետք և լինի բանվոր դասակարգի կուսակցության, վորը պայքարում և կապիտալիզմի լիակատար տապալման համար — կոմունիստների կուսակցության վերաբերմունքը հանդեպ պետության:

Յես արդեն ասել եմ, վոր հազիվ թե գտնվի մի ուրիշ հարց, վորը դիտավորյալ թե վոչ դիտավորյալ կերպով բուրժուական գիտություն, փիլիսոփայություն, իրավագիտություն, քաղաքատնտեսություն և հրապարակախոսություն ներկայացուցիչները կողմից այն աստիճանի խճճված լինի, վորքան պետություն հարցը: Ծառ հաճախ այդ հարցը մինչև այժմ ել խառնում են կրոնական հարցերի հետ, շատ հաճախ վոչ միայն կրոնական ուսմունքների ներկայացուցիչները (սրանցից հո այդ միանգամայն բնական և սպասելի), այլև մարդիկ, վորոնք իրենց ազատ են համարում կրոնական նախապաշարումներից, պետություն հատուկ հարցը խառնում են կրոնի հարցերի հետ և ջանում են կառուցել — շատ հաճախ բարդ, դադախարական փիլիսոփայական մոտեցումով և հիմնավորումով — ասում ենք այն մասին, թե պետությունն ինչպիսի աստվածային, ինչպիսի գերբնական բան և: վոր այդ մի տեսակ ուժ և, վորով մարդկությունն ապրել և և վորը մարդկանց տալիս և կամ տալու յե, իր հետ կրում և ինչպիսի վոչ մարդուց, այլ դրանց նրան արված բան, վոր այդ աստվածային ծագում ունեցող ուժ և: Յեվ պետք և ասել, վոր այդ ուսմունքն այնքան սերտ և կապված չահագործող դասակարգերի՝ կալվածատերերի ու կապիտալիստների շահերի հետ, այնպես և ծառայում նրանց շահերին, այնքան խորն և ներքնավել պարունակ բուրժուական ներկայացուցիչների բոլոր սովորությունների, բոլոր հայացքների, ամբողջ դիտություն մեջ, վոր նրա միացորդներին դուք կհանդիպեք ամեն քաղաքական, ընդհուպ մինչև պետություն մասին մենչևիկների ու եսերների ունեցած հայացքում, վորոնք գայրույթով

Ժխտում են այն միտքը, վոր իրենք կախում ունեն կրօնական նախապաշարումներից, և վստահ են, վոր կարող են զգաստ նայել պետութեան վրա: Այս հարցն այդպես խճճված ու բարդացված է այն պատճառով, վոր այն (այդ տեսակետից դիվլ-լով միայն տնտեսական գիտութեան հիմունքներին) տիրող դասակարգերի շահերը շոշափում է ավելի, քան վորեւ մի ուրիշ հարց: Պետութեան ուսմունքը ծառայում է իբրև արդարացում հասարակական արտոնութեաններին, արդարացում շահագործման գոյութեան, արդարացում կապիտալիզմի գոյութեան,—ահա, թե ինչու այս հարցում սղասել անաչառութեան, այս հարցում գործին մոտենալ այնպես, վոր իբր թե գիտականութեան հավակնութեան ունեցող մարդիկ կարող են այստեղ ձեռք տալ անաղարտ գիտութեան տեսակետը,—այդ խոշորագույն ուսմունքի մեջ, պետութեան թեորրւհարցում, պետութեան ուսմունքի մեջ, պետութեան թեորրւհարցում դուր միշտ կտեսնեք, յերբ հարցի հետ կձանձրանաք և բավականաչափ միջամուխ կլինեք նրա մեջ, միշտ կտեսնեք զանազան դասակարգերի պայքար իրար դեմ, պայքար, վորն արտացոլում է կամ իր արտահայտութեանն է գտնում պետութեան վերաբերյալ տեսակետները պայքարում, պետութեան դերի և նշանակութեան գնահատականում:

Այս հարցին ավելի գիտականորեն մոտենալու համար հարկավոր է թեկուզ թուզցիկ պատմական հայացք ձգել այն բանի վրա, թե ինչպես է պետութեանն առաջացել և ինչպես է նա զարգացել: Հասարակական գիտութեան հարցում ամենից հուսալին ու անհրաժեշտը՝ վորպեսզի իրոք թեոք բերես այդ հարցին ճիշտ մոտենալու հմտութեան և չկորչես անաղին մանրութեան իմ պայքարող կարծիքների հակադաս բաղմադանութեան մեջ—ամենից կարևորը, վորպեսզի այդ հարցին մոտենաս գիտական տեսակետից, այն է՝ չմոռանալ հիմնական պատմական կապը, յուրաքանչյուր հարցի նայել այն տեսակետից, թե ինչպես է վորոշ յերևույթ պատմութեան մեջ ծագել, իր զարգացման ընթացքում ինչպիսի գլխավոր ետապներ է անցել այդ յերևույթը և նրա այդ զարգացման տեսակետից նայել, թե ինչ է դարձել տվյալ բանն այժմ:

Յես հույս ունեմ, վոր պետութեան հարցի շուրջը դուք կձանձրանաք ենգելի՛՝ ճշմանիքի, մասնավոր սեփական

նութեան և պետութեան ծագումը՝ աշխատութեան հետ: Դա—Ժամանակակից սոցիալիզմի հիմնական յերկերից մեկն է, վորի յուրաքանչյուր ֆրազին կարելի չէ վերաբերվել վստահութեամբ, վստահ լինելով, վոր յուրաքանչյուր ֆրազըն ասված է վոչ թե վայրիվերո, այլ գրված է պատմական ու քաղաքական հսկայական նյութի հիման վրա: Կասկած չկա, վոր այդ աշխատութեան բոլոր մասերն էլ միատեսակ մատչելի ու հասկանալի չեն շարադրված. գրանցից միքանիսը պահանջում են այնպիսի ընթերցող, վորն արդեն ունի վորոշ պատմական ու տնտեսագիտական գիտելիքներ: Սակայն նորից եմ ասում՝ չպետք է չիտթվել, յեթե այդ աշխատութեանը կարգալով միանգամից չհասկանաք: Այդ գրեթե յերբեք վոչ վորքի հետ չի պատահում: Սակայն հետադարձ, ձեռք կհանդիպի հասկանալ նրա գերակշռող մասը, յեթե վոչ ամբողջը լիովին: Այդ գրքի մասին հիշեցնում եմ նրա համար, վոր նա հարցին ճիշտ մոտեցում ունի նշված տեսակետից: Գիրքն սկսվում է պատմական ակնարկով պետութեան ծագման մասին:

Այս հարցին ճիշտ մոտենալու համար, ինչպես և ամեն հարցի, որին. կապիտալիզմի, մարդկանց միջև շահագործման ծագման հարցին, սոցիալիզմին, այն բանին, թե ինչպես հանդես յեկալ սոցիալիզմը, ինչպիսի պայմաններ ծնեցին նրան—ամեն մի այդպիսի հարցի կարելի չէ հաստատ կերպով, վստահութեամբ մոտենալ միայն պատմական հայացք գցելով նրա վորք զարգացման վրա, ամբողջութեամբ առած: Այդ հարցում ամենից առաջ պետք է ուշադրութեան դարձնել այն բանին, վոր պետութեանը գոյութեանն է ունեցել վոչ միշտ: Յեղև է Ժամանակ, յերբ պետութեան չի յեղև: Նա յերևան է դալիս այնտեղ և այն Ժամանակ, վորտեղ և յերբ հանդես է դալիս հասարակութեան բաժանումը դասակարգերի, յերբ հանդես են դալիս շահագործողները և շահագործվողները:

Մինչև այն Ժամանակ, յերբ սկսվեց մարդու կողմից մարդուն շահագործելու առաջին ձևը, դասակարգերի՝ ստորկատերի և ստրուկների բաժանվելու առաջին ձևը, մինչ այդ դեռ գոյութեանն ունեւ նահապետական, կամ—ինչպես յերբեմն անվանում են—կլանային (կլան—տոհմ, ցեղ, յերբ

մարդիկ ապրում եյին ցեղերով, տոհմերով) ընտանիքը, և այդ նախնադարյան ժամանակների հետքերը բախտիկան վորոշակի մնացել են նախնադարյան շատ ժողովուրդների կենցաղում, և յեթե դուք վերցնեք վորեւե աշխատութիւն նախնադարյան կուլտուրայի վերաբերյալ, ապա միշտ ել կհանդիպեք քիչ թե շատ վորոշակի նկարագրութիւնների, ցուցումների ու հիշողութիւնների, վոր յեղել և ժամանակ՝ քիչ թե շատ նման նախնադարյան կոմունիզմի, — յերբ չի յեղել հասարակութեան բաժանումն ստրկատերերի և ստրուկների: Յեւ այդ ժամանակ պետութիւն չի յեղել, չի յեղել հատուկ ապարատ սխտեմատիկ կերպով բռնութիւն գործադրելու և մարդկանց բռնութեան յենթարկելու համար: Այդպիսի ապարատն եւ ահա, վոր կոչւում ե պետութիւն:

Նախնադարյան հասարակութեան մեջ, յերբ մարդիկ դեռևս ապրում եյին ցեղերով, գտնվելով իրենց զարգացման ամենատարբին աստիճանների վրա, վայրենութեան մոտ վիճակում, այն եպոխտում, վորից ժամանակակից քաղաքակիրթ մարդկութիւնը բաժանւում ե միջանի հազարամյակներով — այն ժամանակ պետութեան գոյութեան նշաններ դեռևս չեն յերևում: Մենք տեսնում ենք սովորութիւնների տիրապետութիւն, հեղինակութիւն, հարգանք, իշխանութիւն, վոր ունեյին ցեղի ավագները, տեսնում ենք, վոր այդ իշխանութիւնը յեղել ե կանանց ձեռքին*), — այն ժամանակ կնոջ դրութիւնը նման չէր այժմյան իրավադուրի, կեղեքված դրութեան, — սակայն վոչ մի տեղ չենք տեսնում մարդկանց հատուկ շարակարգ, վորոնք առանձնանում են, վորպեսզի ուրիշներին կառավարեն և վորպեսզի յենկնով կառավարման շահերից ու նպատակներից, սխտեմատիկաբար, շարունակ ունենան հարկադրման վորոշ ապարատ, բռնութեան առաքարտ, վորպիսին ներկայումս հանդիսանում են, ինչպես դուք բոլորդ գիտեք, գործերի դինված ջոկատները, բանտերը և ուրիշի կամքը բռնութեան յենթարկելու այլ միջոցները — այն, ինչ կազմում ե պետութեան ելութիւնը:

Յեթե մի կողմ թողնենք այն այսպես կոչված կրոնա-

կան ուսմունքները, խորամանկութիւնները, փիլիսոփայական կառուցումները, այն դանազանակերպ կարծիքները, վոր ստեղծում են բուրժուական գիտնականները և վորոնք դուր իսկական ելութիւնը, ապա կտեսնենք, վոր պետութիւնը հանգում ե հենց այդպիսի, մարդկային հասարակութիւնից առանձնացված կառավարման ապարատի: Յերբ հանդես ե գալիս մարդկանց այդպիսի հատուկ խումբ, վորն զբաղված ե միայն նրանով, վորպեսզի կառավարի, և վորը կառավարման համար կարիք ունի հարկադրման, ուրիշի կամքը բռնութեան յենթարկելու հատուկ ապարատի՝ բանտերի, մարդկանց հատուկ ջոկատներ, գործերի և այլն, — այդ ժամանակ հանդես ե գալիս պետութիւնը:

Սակայն յեղել ե ժամանակ, յերբ պետութիւն չի յեղել, յերբ ընդհանուր կապը, ինքը հասարակութիւնը, կարգապահութիւնը; աշխատանքի կարգուկանոնը պահպանվել ե սովորութեան, տրադիցիաների ուսով, այն հեղինակութեամբ կամ հարգանքով, վոր ունեյին ցեղի ավագները կամ կանայք, վորոնք այն ժամանակ հաճախ ունենում եյին վոչ միայն տղամարդկանց հետ իրավահավասար, այլ հաճախ նույնիսկ ավելի բարձր դիրք, և յերբ մարդկանց հատուկ շարակարգ՝ ղեկավարելու համար մասնագետներ չկային: Պատմութիւնը ցույց ե տալիս, վոր պետութիւնն իբրեւ մարդկանց հարկադրման հատուկ ապարատ առաջացել ե միայն այնտեղ և այն ժամանակ, վորտեղ և յերբ հանդես ե յեղել հասարակութեան բաժանումը դասակարգերի, այսինքն՝ բաժանումը մարդկանց այնպիսի խմբերի, վորոնցից վումանք շարունակ կարող են յուրացնել ուրիշներին աշխատանքը, վորտեղ մեկը շահագործում ե մյուսին:

Յեւ հասարակութեան այս բաժանումը դասակարգերի՝ պատմութեան մեջ պետք ե մեր առաջ միշտ պարզ կանգնած լինի, ինչպես հիմնական սխտեմ: Մարդկային բոլոր հասարակութիւնները զարգացումը հազարամյակների ընթացքում անխտիր բոլոր յերկրներում՝ այդ զարգացման ընդհանուր որինաչափութիւնը, կանոնավորութիւնն ու հաջորդականութիւնը մեզ այնպես ե ցույց տալիս, վոր սկզբում յեղել ե առանց դասակարգերի հասարակութիւն — սկզբնական նահապետական, նախնադարյան հասարակութիւն, վորտեղ ազնվականութիւն չի յեղել. այնուհետեւ՝ հասարակութիւն,

*) Այստեղ նկատի յե առնվում հատուկ հասարակարգ, վորը կոչւում ե ամալարապետութիւն և գոյութիւն և ունեցել միջանի ժողովուրդների մեջ: Խմբ.:

Հիմնված ստրկութեան վրա, ստրկատիրական հասարակութեան: Դրա միջով և անցել ամբողջ ժամանակակից քաղաքակրթ Յեւրոպան—յերկու հազար տարի սրանից առաջ ստրկութեանը յեղել և կատարելապես տիրապետող: Դրա միջով և անցել մյուս աշխարհամասերի ժողովուրդները հսկայական մեծամասնութիւնը: Այլեւի սակավ վարդապատ ժողովուրդներն մոտ ստրկութեան հետքերը դեռ այժմ եւ մնացել են, և ստրկութեան Հիմնարկութիւններ, որինակ, Աֆրիկայում, դուք կգտնեք նաեւ այժմ: Ստրկատերեր և ստրուկներ—ահա առաջին խոշոր բաժանումը դասակարգերի: Առաջին խումբը տիրել և վռն միայն արտադրութեան բոլոր միջոցներին—հողին, գործիքներին, վորքան եւ սրանք այն ժամանակ սլրխի տիրւ լինեցին, այլ նա տիրել և նաեւ մարդկանց: Այդ խումբը կոչւում եր ստրկատերերի խումբ, իսկ նրանք, ովքեր աշխատում եյին և աշխատանքը տալիս ուրիշներին, կոչւում եյին ստրուկներ:

Այդ ձևին պատմութեան մեջ հաջորդում ե ուրիշ ձև՝ ճորտատիրական իրավունքը: Ստրկութեանը խոշոր մեծամասնութիւն կազմող յերկրներում զարգանալով դառնում ե ճորտատիրական իրավունք: Հասարակութեան Հիմնական բաժանումն ե՝ ճորտատեր—կալվածատերեր և ճորտ գյուղացիներ: Ստրկանց միջև հարաբերութիւնների ձևը փոխվում ե: Ստրկատերերն ստրուկներին համարում եյին իրենց սեփականութիւնը, որենքը հաստատում եր այդ հայացքը և ստրուկներին դիտում եր իբրեւ մի իր, վորն ամբողջովին պատկանում ե ստրկատիրոջը:

Ճորտ գյուղացու նկատմամբ ուժի մեջ և մնում դասակարգային կեղեքումը, կալվածութիւնը, սակայն ճորտատեր—կալվածատերը չեւ համարվում գյուղացու՝ ինչպես իրի, տերը, այլ միայն իրավունք ունեւ նրա աշխատանքի վրա և նրան հարկադրելու կատարել վորոշ պարհակներ: Իրականում, ինչպես դուք բոլորդ գիտեք, ճորտատիրական իրավունքը, մանաւանդ Ռուսաստանում՝ վորտեղ նա շատ ավելի յերկար մնաց և ընդունեց շատ ավելի կոպիտ ձևեր, այն փոխնչով չեւ տարբերվում ստրկութիւնից:

Այնուհետեւ՝ առևտրի զարգացման, համաշխարհային շուկայի ստեղծման հետ գուղքնից, զբաղական շրջանառութեան զարգացման հետ գուղքնից ճորտատիրական հա-

սարակութեան մեջ առաջ եր դալիս նոր դասակարգ՝ կապիտալիստները դասակարգը: Ապրանքից, ապրանքների փոխանակութիւնից, դրամի իշխանութեան առաջացումից առաջ եր դալիս կապիտալի իշխանութիւնը: XVIII դարի ընթացքում, ավելի ճիշտ՝ XVIII դարի վերջից սկսած և XIX դարի ընթացքում տեղի ունեցան հեղափոխութիւններ ամբողջ աշխարհում: Ճորտատիրութիւնը դուրս մղվեց Արևմտյան Յեւրոպայի բոլոր յերկրներից: Ամենից ուշ այդ կատարվեց Ռուսաստանում: 1861 թ. Ռուսաստանում նույնպես կատարվեց հեղաշրջում, վորի հետեանքը յեղավ հասարակութեան մի ձևի փոխարինումը մյուսով՝ ճորտատիրութեան փոխարինումը կապիտալիզմով, վորի ժամանակ դասակարգային բաժանումը մնաց, մնացին ճորտատիրական իրավունքի դանազան հետքերն ու մնացուկները, սակայն Հիմնականում դասակարգային բաժանումն այլ ձև ստացավ:

Կապիտալի տերերը, հողատերերը, Փարբիկները ու լեզործարանների տերերը բոլոր կապիտալիստական պետութիւններում ներկայացրել են և ներկայացնում են աղգարեսութեան չնչին փոքրամասնութիւնը, վորն ամբողջովին տնօրինում ե բովանդակ ժողովրդական աշխատանքը և հետևապես սրանք և իր տնօրինութեան տակ կեղեքման ու շահագործման մեջ աշխատավորների ամբողջ մասսային, վորոնց մեծամասնութիւնը հանդիսանում են սլրուկատարներ, վարձու բանվորներ, վորոնք արտադրութեան պրոցեսում ստանում են ալրուստի միջոցներ՝ միմիայն վաճառելով իրենց բանվորական ձեռքերը, բանվորական ուժը: Դեռևս ճորտատիրութեան ժամանակ բաժան—բաժան յեղած ու ճնշված գյուղացիները, կապիտալիզմի անցման հետեանքով, դատնում եյին մասամբ (մեծամասնութիւնը) սլրուկատարներ, մասամբ եւ (փոքրամասնութիւնը) ունևոր գյուղացիութիւն, վորն ինքն եր վարձում բանվորներ և իրենից ներկայացնում եր գյուղական բուրժուալիա:

Այդ Հիմնական փաստը՝ հասարակութեան անցումն ստրկութեան նախնական ձևերից դեպի ճորտատիրութիւն և, վերջապես, դեպի կապիտալիզմ՝ դուք պետք ե միշտ նկատի ունենանք, վորովհետեւ միայն Հիշելով այս Հիմնական փաստը, միայն այս Հիմնական չրջանակի մեջ դնելով բոլոր քաղաքական ուսմունքները, դուք ի վիճակի կլինեք ճիշտ

դնահատելու այդ ուսմունքները և պարզելու, թե ինչի հետք
առնչություն ունեն նրանք, վորովհետև մարդկային պատ-
մության այդ խոշոր ժամանակաշրջաններից յուրաքանչյու-
րը՝ ստրկատիրականը, ճորտատիրականը և կապիտալիստա-
կանը՝ ընդգրկում են տասնյակ ու հարյուրավոր դարեր և
ներկայացնում են քաղաքական ձևերի, դանադան քաղաքա-
կան ուսմունքների, կարծիքների, հեղափոխությունների մի
այնպիսի բազմություն, վոր դուրս հանել այդ ամբողջ ծալ-
րահեղ խայտադղեությունից ու հսկայական բազմադանու-
թյունից, — վորը առանձնապես կապված և բուրժուական
գիտնականների ու քաղաքագետների քաղաքական, փիլիսո-
փայական և այլ ուսմունքների հետ, — կարելի չե միայն այն
դեպքում, յեթե իբրև ղեկավար հիմնական թել հաստատա-
պես պահպանենք հասարակության այդ դասակարգային բա-
ժանումը, դասակարգային տիրապետության ձևերի փոփո-
խումը և այդ տեսակետից վերլուծենք բոլոր հասարակական
հարցերը՝ տնտեսական, քաղաքական, հոգևոր, կրոնական
և այլն:

Յեթե դուք այդ հիմնական բաժանման տեսակետից նա-
յեք գիտություն վրա, ապա կտեսնեք, վոր մինչև հասարա-
կության դասակարգերի բաժանվելը, ինչպես յես արդեն
ասել եմ, գոյություն չի ունեցել նաև պետությունը: Մա-
կայն վորչափով ծագում և ամրապնդվում է հասարակության
բաժանումը դասակարգերի, վորչափով ստեղծվում է դասա-
կարգային հասարակությունը, նույն չափով ել ծագում ու
ամրապնդվում է պետությունը: Մարդկությունը պատմու-
թյան մեջ կան տասնյակ ու հարյուրավոր յերկրներ, վորոնք
ապրել են և այժմ ապրում են ստրկություն, ճորտատիրու-
թյուն և կապիտալիզմ: Դրանցից ամեն մեկում՝ չնայած տեղի
ունեցած իսկական պատմական փոփոխություններին, չնայած
բոլոր քաղաքական պերկայերիսներին ու բոլոր հեղափոխու-
թյուններին, վորոնք կապված են յեղել մարդկության այդ
զարգացման հետ, ստրկությունից ճորտատիրության միջո-
ցով կապիտալիզմին անցնելու և կապիտալիզմի դեմ ուղղված
այժմյան համաշխարհային պայքարին անցնելու հետ, — դու
միշտ տեսնում եք պետության ծագումը: Դա միշտ հանդի-
սացել և վորոշ ապարատ, վորն առանձնացվում եր հասարա-
կությունից և կազմված եր մի խումբ մարդկանցից, վորոնք

դրադրվում եյին միայն նրանով, կամ դեթե միայն նրանով,
կամ դիտավորապես նրանով, վորպեսզի կառավարեն: Մար-
դիկ բաժանվում են կառավարողներ և կառավարման մաս-
նագետներ՝ նրանց, ովքեր հասարակությունից վեր են
բարձրանում և վորոնց անվանում են կառավարողներ, պե-
տության ներկայացուցիչներ: Այդ ապարատը, ուրիշներին
կառավարող մարդկանց այդ խմբակը միշտ իր ձևերն է վերց-
նում հարկադրման, Ֆիդիկական ուժի վորոշ ապարատ, —
միևնույն է, արտահայտվում է արդյոք այդ բոնությունը
մարդկանց նկատմամբ նախնադարյան դազանակով, կամ
ստրկության եղբայրյուն՝ ամբիլի կատարելագործված տիպի
սպառազինումով, թե հրազենով, վորը հանդիս յեկավ
միջին դարերում, թե վերջապես ժամանակակից
զենքով, վորը XX դարում հասավ տեխնիկական հրաշա-
ների և ամբողջովին հիմնված է ժամանակակից տեխնիկայի
վերջին նվաճումների վրա: Բոնությունը պրոմաները փոփոխվել
են, սակայն միշտ ել, քանի պետությունը յեղել է, յուրաքան-
չյուր հասարակության մեջ գոյություն են ունեցել մի խումբ
մարդիկ, վորոնք կառավարել են, վորոնք հրամայել են,
իշխել են և իշխանությունը պահելու համար իրենց ձեռքում
ունեցել են Ֆիդիկական հարկադրման ապարատ, բոնություն
ապարատ, այն սպառազինման ապարատը, վոր համապատաս-
խան է յեղել յուրաքանչյուր դարաշրջանի տեխնիկական մա-
կարդակին: Յեկ թափանցելով այդ ընդհանուր յերևույթնե-
րի մեջ, մեզ հարց առվով, թե ինչու պետությունը գոյու-
թյուն չի ունեցել, յերբ դասակարգեր չեն յեղել, յերբ չեն
յեղել շահագործողներ ու շահագործվողներ, և ինչու առաջ
ե յեկել, յերբ ստեղծվել են դասակարգերը, — մենք միայն
այդպես ենք դանում վորոշակի պատասխան պետության
եյություն և նրա նշանակության մասին դրված հարցին:

Պետությունը՝ դա մի մեքենա յե պահպանելու համար մի
դասակարգի տիրապետությունը մյուսի վրա: Յերբ հասարա-
կության մեջ դասակարգեր չկային, յերբ մարդիկ մինչև
գոյության ստրկական դարաշրջանն աշխատում եյին մեծ հա-
մասարդության նախնադարյան պայմաններում, դեռևս աշ-
խատանքի ամենացածր արտադրողականության պայմաննե-
րում, յերբ նախնադարյան մարդը դժվարություններ եր իր հա-
մար գտնում այն միջոցները, վորոնք անհրաժեշտ եյին ամե-

նաբիրտ նախնադարյան գոյության համար, այն ժամանակ առավ չե՞ր դալիս և չե՞ր ել կարող առավ դալ կառավարման համար հասկապես առանձնացված և մնացած ամբողջ հասարակության վրա իշխող մարդկանց հատուկ խմբակ: Միայն այն ժամանակ յերևան յեկավ հասարակության դասակարգային բաժանման առաջին ձևը, յերբ յերևան յեկավ ստրկությունը, յերբ մարդկանց վորոշ դասակարգ կարող եր, համախմբվելով յերկրագործական աշխատանքի ամենակողմն ձևերի շուրջը, արտադրել վորոշ ավելցուկ, յերբ այդ ավելցուկը արտոլյուս կերպով չե, վոր անհրաժեշտ եր ստրկի ամենաաղքատիկ գոյության համար և ընկնում եր ստրկատիրոջ ձեռքը, յերբ, այդպիսով, ամբողջովեց ստրկատերերի այդ դասակարգի գոյությունը, և վորպեսդի նա ամբողջովեբ, անհրաժեշտ եր, վոր հանդես դար պետությունը:

Յեւ նա՝ ստրկատիրական պետությունը հանդես յեկավ, մի ապարատ, վորը ստրկատերերի ձեռքն եր տալիս իշխանությունը, բոլոր ստրուկներին կառավարելու հնարավորությունը: Թե՛ հասարակությունը և թե՛ պետությունն այն ժամանակ շատ ավելի մանր եյին, քան այժմ, ունեյին կապի անհամեմատ ավելի թույլ ապարատ—այն ժամանակ չկային հաղորդակցության այժմյան միջոցները: Լեռները, դետերն ու ծովերը հանդիսանում եյին չափազանց մեծ խոչընդոտներ, քան՝ այժմ, և պետության կազմավորումը կատարվում եր աշխարհագրական շատ ավելի նեղ սահմաններում: Տեխնիկապես թույլ պետական ապարատն սպասարկում եր համեմատաբար նեղ սահմաններ և գործողությունների նեղ շրջան ունեցող պետությանը: Սակայն այդուհանդերձ, կար մի ապարատ, վորն ստրուկներին հարկադրում եր մնալ ստրկության մեջ, հասարակության մի մասը պահում եր մյուսի հարկադրանքի, կեղեքման տակ: Չի կարելի հասարակության մի գերակշռող մասին հարկադրել սխտեմատիկաբար աշխատելու մյուս մասի վրա, առանց հարկադրման մշտական ապարատ ունենալու: Գանի դեռ դասակարգեր չկային՝ չկար և այդ ապարատը: Յերբ հանդես յեկան դասակարգերը, ամենուրեք և միշտ այդ բաժանման անման ու ամրացման հետ միասին յերևան եր դալիս նաև հատուկ ինստիտուտ՝ պետությունը: Պետության ձևերը չափազանց բազմազան եյին: Ստրկատիրական ժամանակներում այն ժամանակվա

համար ամենից ավելի առաջավոր, կուլտուրական և քաղաքակիրթ յերկրներում, որինակ, հին Հունաստանում և Հռոմում, վորոնք ամբողջովին հիմնված եյին ստրկատիրության վրա, մենք տեսնում ենք արդեն պետության զանազան ձևեր: Այդ ժամանակ արդեն առաջանում և տարբերություն միապետության և հանրապետության միջև, արիստոկրատիայի և դեմոկրատիայի միջև: Միապետությունը՝ իբրև մեկի իշխանություն, հանրապետությունը՝ իբրև վորևե վոչ-ընտրովի իշխանության բացակայություն. արքայատիրան՝ իբրև համեմատաբար վոչ մեծ փոքրամասնության իշխանություն, դեմոկրատիան՝ ինչպես ժողովրդի իշխանություն (դեմոկրատիա տառացի, հունարենից թարգմանված հենց նշանակում ե՝ ժողովրդի իշխանություն): Այդ բոլոր տարբերությունները ծագել են ստրկության եպոխայում: Չնայած այդ տարբերություններին, ստրկատիրական եպոխայի ժամանակների պետությունը ստրկատիրական պետություն եր՝ միևնույն և, թե արդյոք դա յեղել և միապետություն, թե արիստոկրատական կամ դեմոկրատական հանրապետություն:

Հին ժամանակների պատմության ամեն մի կուրսում, ունեղբերյով դասակարգություն այդ առարկայի մասին, դուք կրեք այն պայքարի մասին, վոր յեղել և միապետական ու հանրապետական պետությունների միջև, սակայն հիմնականն այն և յեղել, վոր ստրուկները մարդ չեն համարվել: Վոչ միայն քաղաքացիներ, այլ և մարդ չեն համարվել: Հռոմեյական որենքը նրանց իր եր համարում: Սպանության վերաբերյալ որենքը, չխոսելով արդեն մարդու անձնավորությունը պահպանող ուրիշ որենքների մասին, ստրուկներին չե՞ր վերաբերվում: Նա պաշտպանում եր միայն ստրկատերերին, վորոնք միայն ճանաչված եյին, իբրև իրավագոր քաղաքացիներ: Սակայն յեթե հիմնադրվում եր միապետություն, դա ստրկատիրական միապետություն եր լինում, կամ հանրապետություն՝ դա լինում եր ստրկատիրական հանրապետություն: Դրանցում բոլոր իրավունքներով ոգտվում եյին ստրկատերերը, իսկ ստրուկներն որենքով իր եյին, և նրանց նկատմամբ հնարավոր եր վոչ միայն ուղածք բռնությունը, այլև ստրկի սպանությունը հանցանք չե՞ր համարվում: Ստրկատիրական հանրապետությունները տարբերվում եյին իրենց ներքին կազմակերպությամբ. կային արիստոկրատա-

կան և ղեմովկրատական հանրապետություններ: Արխատովկա-տական հանրապետության մեջ քնտրություններին մասնակեցում ելին սակափաթիվ արտոնյալները, սակայն դարձյալ բոլոր ստրակատերերը, բալորը, բացի ստրուկներից: Այս հիմնական հանգամանքը պետք է նկատի ունենալ, վերոմհեռե այն ամենից ավելի շատ և լույս ակոռում պետության հարցի վրա և պարզ ցույց և տալիս պետության ելությունը: Պետությունը մեքենա յե մի դասակարգ մյուսի կողմից կեղեքելու համար, մեքենա, մեքենա ստորագրու դասակարգներին մի դասակարգի հանդեպ հնազանդ պահելու համար: Այդ մեքենայի ձեը դանադան և լինում: Ստրկատիրական պետության ժամանակ մենք տեսնում ենք միապետություն, արխատովկատական հանրապետություն կամ նույնիսկ ղեմովկրատական հանրապետություն: Կառավարման ձևերին իրոք չսփառանց զանազանակերպ ելին լինում, սակայն դործի ելությունը մնում էր միևնույնը՝ ստրուկները միջ մի կրավունք չունեյին և մնում էին իրեն ճնշված դասակարգ, նրանց մարդ չեյին համարում: Նույնը տեսնում ենք մենք նաև ճորտատիրական պետության մեջ:

թյունը չառ քիչ եր տարբերվում ստրկատիրական պետությունների ստրկական զուգակցության համար, գյուղացիների ազատագրման համար բացվում եր ավելի լայն ճանապարհ, վորովհետև ճորտ գյուղացին չէր համարվում կալվածատիրոջ անմիջական սեփականությունը: Նա կարող եր ժամանակի մի մասն անցկացնել իր հողամասում, կարող եր, այսպես առած՝ վերջը չափով պատկանել ինքն իրեն, և լիտիանակություն, տուեքական հարաբերություններ զարգացման ավելի լայն հնարավորություն պայմաններում ճորտատիրական իրավունքն ավելի ու ավելի յեր կաղմալուծվում և շարունակ ավելի յեր լայնանում գյուղացիություն ազատագրման չըմանակը: ճորտատիրական հասարակությունը միշտ ել ավելի բարդ և յեղեկ, քան ստրկատիրական հասարակությունը: Նրա մեջ կար առևտրի, արդյունաբերություն զարգացման խոշոր տարր, վորպիտի հանդամանքը դեռ այն ժամանակ մղում եր դեպի կապիտալիզմ: Միջին դարերում ճորտատիրական իրավունքը գերակշռում եր: Այստեղ ել պետություն ձևերը բազմապես ելին, այստեղ ել մենք տեսնում ենք թե՛ միապետություն, թե՛ հանրապետություն, թեև շատ ավելի թույլ արտահայտված, սակայն միշտ ել իշխող ճանաչվել են յեղակիրեն միայն կալվածատեր-ճորտատերերը: ճորտ գյուղացիներն ամեն տեսակի քաղաքական իրավունքների բնագավառում բացարձակապես տեղ չունեին:

Թե՛ ստրկատիրութեան ժամանակ, թե՛ ճորտատիրական իրավունքի ժամանակ մ'արդեանց մէջ մեծ լիօքամասնութեան տիրապետութիւնը նրանց հսկայական մեծամասնութեան վրա չէ կարող դրուիլ զալ առանց հարկադրման: Ամբողջ պատմութիւնը լիքն է կեղեքմած դասակարգերի անընդհատ փոխմանով՝ դէն չպրտելու կեղեքումը: Ստրկութեան պատմութիւնը գիտի չատ տանամ յակնէր տեղը պատելադմներ հունուն ստրկութիւնից ազատագրման: Ի միջի ալլոց «սպարտակյաններ» անունը, միւր ալթմ վերցրել են Գերմանիայի կոմունիստները*)—գերմանական ալթ միակ կուսակցութիւն:

*) Գերմանիայի կոմունիստական կուսակցության ղեկավար Է. Դեռեմս խմբակցականական պատերազմի ժամանակ ինկուր առած Վերաբրատսկի Միլիթյուն-ից (4. Լեյբնից, 30. Մեյնից Ի. Դ. Դ.): Առաջին

նը, վոր իրոք պայքարում ե կապիտալիզմի լծի դեմ—այդ անունը նրանք վերցրել են նրա համար, վոր Սպարտակը յեղել ե սրանից մոտ յերկու հազար տարի առաջ տեղի ունեցած ստրուկների ամենախոշոր ապստամբություններից մեկի ամենաակնառն վոր հերոսներից մեկը: Մի շարք տարիների ընթացքում ամբողջովին ստրկության վրա հիմնված ե կարծես թե ամենակարող Հռոմեական կայսրությունը ցնցումներ ու հարվածներ եր կրում ստրուկների հսկայական ապստամբությունից, վորոնք զինվում ու համախմբվում եյին Սպարտակի առաջնորդութամբ, կաղմելով ահագին բանակ: Վերջվերջս նրանք ջախջախվեցին, բռնվեցին ե տանջանքների յենթարկվեցին ստրկատերերի կողմից: Այդ քաղաքացիական պատերազմներն անցնում են դասակարգային հասարակության գոյության ամբողջ պատմության միջով: Յեւ հիմա բերեցի այդպիսի քաղաքացիական կռիւներից ամենախոշորը որինակն ստրկատիրական եպոխայից: Ճորտատիրական իրավունքի ամբողջ եպոխան նույն չափով լիքն ե գյուղացիների մշտական ապստամբություններով: Գերմանիայում, որինակ, միջին դարերում յերկու դասակարգերի՝ կալվածատերերի ե ճորտերի պայքարը հասավ լայն չափերի ե դարձավ դյուղացիների քաղաքացիական կռիւ ընդդեմ կալվածատերերի: Ձեռք բռնող հայտնի յեն գյուղացիների այդպիսի բաղժաթիւ ապստամբությունների որինակներ կալվածատեր—ճորտատերերի դեմ նաեւ Ռուսաստանում:

Իր տիրապետությունը պահելու համար, իր իշխանությունը պահպանելու համար կալվածատերը պետք ե ունենար ապարատ, վորը կհամախմբեր ե նրան կենթարկեր հսկայական քանակությամբ մարդկանց, նրանց կենթարկեր վորոշ որենքների, կանոնների—ե այդ բոլոր որենքները հիմնականում հանդում եյին մի բանի—պահել կալվածատիրոջ իշխանությունը ճորտ գյուղացու վրա: Հենց այդ ե ճորտատիրական պետությունը, վորը Ռուսաստանում, որինակ, կամ բուլղարիին հետամնաց ստիական յերկրներում, վորտեղ մինչեւ այժմ ճորտատիրությունն իշխում ե—ձեռով նա տարբերվել

ե—յեղել ե կամ հանրապետական, կամ միապետական: Յերբ պետությունը յեղել ե միապետական՝ ճանաչվել ե մեկի իշխանությունը. յերբ այն յեղել ե հանրապետական՝ քիչ թե շատ ընդունվել ե կալվածատիրական հասարակությունից ընտրվածների մասնակցությունը,—այս ճորտատիրական հասարակության մեջ: Ճորտատիրական հասարակությունը ներկայացնում եր դասակարգերի ախպիսի բաժանում, յերբ իսկական մեծամասնությունը՝ ճորտ գյուղացիությունը՝ լիովին կախված եր չնչին վորքամասնությունից՝ կալվածատերերից, վորոնք տիրում են հողին:

Առևտրի դարգացումը, ապրանքաիտանակության դարգացումն առաջացրեց նոր դասակարգ՝ կապիտալիստների դասակարգը: Կապիտալն ստեղծվեց միջին դարերի վերջում, յերբ Ամերիկայի դյուտից հետո համաշխարհային առևտուրը հասավ հսկայական դարգացման, յերբ մեծացավ թանկագին մետաղների քանակը, յերբ արծաթն ու վոսկին դարձան փոխանակության գործիք, յերբ դրամական շրջանառությունը հնարավորություն տվեց վոմանց ձեռքում պահելու հսկայական հարստություններ: Արծաթը ե վոսկին հարստություն եյին համարվում ամբողջ աշխարհում: Սպառվում եյին կալվածատիրական դասակարգի տնտեսական ուժերը ե դարգանում եր նոր դասակարգի՝ կապիտալի ներկայացուցիչները ուժը: Հասարակության վերակառուցումն ախպես եր կատարվում, վորպեսպի բոլոր քաղաքացիներն իր թե դռնան հավասար, վորպեսպի վերանա նախկին բաժանումը ստրկատերերի ու ստրուկների, վորպեսպի բոլորն որենքի առաջ հավասար համարվեն, անկախ նրանից, թե ով ինչ կապիտալ ունի՝ արդեք հող՝ մասնավոր սեփականության իրավունքով, թե դա՝ տիւրներից մեկն ե, վորն ունի սոսկ աշխատող ձեռքեր—բոլորն որենքի առաջ հավասար են: Որենքը միատեսակ պաշտպանում ե բոլորին, պաշտպանում ե սեփականությունը, ով ել ունենա այդպիսին, սեփականության դեմ ուղղված վոտնադություններից այն մասսայի կողմից, վորը չունենալով սեփականություն, չունենալով վոչինչ, բացի իր ձեռքերից, հետզհետե աղքատանում ե, սնանկանում ե ե դատնում պրպետարներ: Այսպես ե կապիտալիստական հասարակությունը:

Յեւ չեմ կարող նրա վրա մանրամասն կանդ տանել: Այդ

համադրւմարում—1918 թ. գեկտեմբեր—1919 հունվարին—կուսակցությունն ընդունեց «Գերմանիայի կամուխատական կուսակցություն (Սպարտակի Միություն)» անունը և նմբ.:

հարցին դուք դեռ կգտնաք, յերբ դրույց ունենաք կուսակցութեան ծրագրի մասին, — այնտեղ դուք կյսեք կապիտալիստական հասարակութեան բնութագիրը: Այս հասարակութեանը ազատութեան լողունգով դուք յեկա՞յ ճորտատիրութեան դեմ, հին ճորտատիրական իրավունքի դեմ: Սակայն դա ազատութեան եր նրա համար, ով սեփականութեան ունի: Յե՞վ յերբ ճորտատիրական իրավունքը վոչնչացվեց, վորը տեղի ունեցավ XVIII դարի վերջին—XIX-ի սկզբին—Ռուսաստանում այդ կատարվեց ավելի ուշ, քան մյուս յերկրներում, 1861 թ. — այն ժամանակ ճորտատիրական պետութեանը յեկա՞յ փոխարինելու կապիտալիստական պետութեանը, վորն էր լողունգն և հայտարարում համաժողովրդական ազատութեանը, ասում և, թե ինքն արտահայտում է ամբողջ ժողովրդի կամքը, ժխտում և, վոր ինքը դասակարգային պետութեան և, և այստեղ ահա, ամբողջ ժողովրդի ազատութեան համար պայքարող սոցիալիստներն և կապիտալիստական պետութեան միջև դարձանում և պայքար, վորն այժմ հանգել է խորհրդային սոցիալիստական հանրապետութեան ստեղծման և վորն ընդգրկում է ամբողջ աշխարհը:

Համաշխարհային կապիտալի դեմ սկսած պայքարը հասկանալու, կապիտալիստական պետութեան ելութեանը հասկանալու համար պետք է հիշել, վոր կապիտալիստական պետութեանը դուք գալով ճորտատիրականի դեմ, մարտի յեր գնում ազատութեան լողունգով: Կապիտալիստական պետութեան ներկայացուցիչների համար ճորտատիրական իրավունքի մեղացումը նշանակում էր ազատութեան և նրանց ծառայութեան եր մատուցում այնչափով, վորչափով ճորտատիրական իրավունքը վոչնչացվում էր, և գլուղացիները հնարավորութեան էին ստանում իրեն իրականորեն սեփականութեան տիրելու այն հողին, վոր նրանք գնում էին հետզհետե միջոցով, կամ հողի մի մասին—բահրայից, —դրա վրա պետութեանն ուշադրութեան չէր դարձնում. նա պահպանում էր սեփականութեանը, ինչ ճանապարհով էլ ուզում է այն ձեռք բերված լինի, վորովհետև ինքը հենվում էր մասնավոր սեփականատիրութեան վրա: Ժամանակակից բոլոր քաղաքակիրթ պետութեաններում գլուղացիները դառնում էին մասնավոր սեփականատերեր: Պետութեանը պաշտպանում էր

մասնավոր սեփականութեանը և այնտեղ, վորտեղ կալվածատերը հողի մի մասը ապրիս էր գլուղացուն, պետութեանը վարձատրում էր նրան հետզհետե, փողով վաճառելու միջոցով: Պետութեանն ասես թե հայտարարում էր՝ մենք կպահպանենք լիակատար մասնավոր սեփականութեանը, և նրանց եր տալիս ամեն տեսակի աջակցութեան ոչ հովանավորութեան: Պետութեանն այդ սեփականութեանը ճանաչում էր իրեն յորաքանչյուր առևտրականի, արդյունաբերողի և գործարանատիրոջ պատկանող սեփականութեան: Յե՞վ այդ հասարակութեանը՝ հիմնված մասնավոր սեփականութեան վրա, կապիտալի իշխանութեան վրա, բոլոր չունեւոր բանվորներն և գլուղացիութեան աշխատավոր մասնաների կատարյալ հղատակութեան վրա, —այդ հասարակութեանն իրեն հայտարարում էր տիրապետող ազատութեան հիման վրա: Պայքարելով ճորտատիրական իրավունքի դեմ, նա սեփականութեանը հայտարարեց ազատ և առանձնապես հպարտանում էր նրանով, վոր իրը թե պետութեանը դադարել է դասակարգային լինելուց:

Մինչդեռ պետութեանն ինչպես ասած մնում էր նույն այն մեղենան, վորը կապիտալիստներին ոգնում է ամենաչքավոր գլուղացիութեանն ու բանվոր դասակարգին հպատակութեան մեջ պահելու, սակայն արտաքուստ նա ազատ էր: Նա հայտարարում է ընդհանուր ընտրական իրավունք, իր զինակիցների, քարոզիչների, դեմոկրատների ու փրկիստիաների բերնով հայանում է, վոր ինքը դասակարգային պետութեան չէ: Անգամ այժմ, յերբ նրա դեմ սկսվել է խորհրդային սոցիալիստական հանրապետութեանները պայքարը, նրանք մեկ մեղացում են այն բանում, թե իր մենք ազատութեան խախտողներ ենք, թե իր մեկ մեղացում վրա հիմնված պետութեան, իսկ իրենք ներկայացնում են համաժողովրդական, ղեմնկրատական պետութեան: Ահա, պետութեան մեղարկություն այս հարցն այժմ, յերբ ամբողջ աշխարհում սկիզբ է առնում սոցիալիստական հեղափոխութեանը, և հենց այն ժամանակ, յերբ հեղափոխութեանը հաղթանակում է միջանի յերկրներում, յերբ առանձնապես սրվել է պայքարն ընդդեմ համաշխարհային կապիտալի, —պետութեան հարցն ստացել է ամենամեծ նշանակութեանը և դարձել է, կարելի չէ ասել,

ամենահիմնական հարցը, այժմեականության բոլոր քաղաքական հարցերի և բոլոր քաղաքական վեճերի կիզակետը:

Ինչ կուսակցություն ել մենք վերցնելու լինենք Ռուսաստանում կամ վրեժե ալելի քաղաքակրթված յերկրում, դրեթե բոլոր քաղաքական վեճերը, տարաձայնություններն ու կարծիքները հիմա պատում են պետության հասկացողության շուրջը: Հանդիսանում և արդյոք պետությունը կապիտալիստական յերկրում, դեմոկրատական հանրապետության մեջ, — մասնավոր աշխարհին, ինչպես Շվեյցարիան կամ Ամերիկան, — ամենաաղատ դեմոկրատական հանրապետություններում, հանդիսանում և արդյոք պետությունը ժողովրդական կամքի արտահայտիչը, համաժողովրդական վերջման ամփոփումը, քաղաքին կամքի արտահայտությունը և այլն, — թե՞ պետությունը մի մեքենա յե նրա համար, վորպեսզի աշխուղի կապիտալիստները կարողանան պահել իրենց իշխանությունը բանվոր դասակարգի և գյուղացիության վրա: Սա հիմնական հարց է, վորի շուրջն այժմ պտտում են քաղաքական վեճերն ամբողջ աշխարհում: Ի՞նչ են ասում բայլեիկներին: Դուք չեք գտնի վոչ մի թերթ, վորը չկրկներ բայլեիկներին դեմ ուղղված այն ընթացիկ մեղադրանքը, թե նրանք հանդիսանում են ժողովրդապետության խախտողները: Յեթե մեր մենչեիկներն ու սոցիալիստ-հեղափոխականները միամտաբար (իսկ կարող և պատահել և վոչ միամտաբար, կամ կարող և պատահել՝ այդ աշխարհի միամտությունը է, վորի մասին ասված է, թե այդ գոյությունից ել վատթար է) կարծում են, թե իրենք են հանդիսանում բայլեիկներին դեմ ուղղված այն մեղադրանքի հայտնաբերողներն ու գլխավոր արքները, թե նրանք խախտել են ազատությունն ու ժողովրդապետությունը, ապա նրանք ամենածիծաղելի կերպով մոլորվում են: Ներկայումս ամենահարուստ յերկրներին ամենահարուստ թերթերի մեջ չկա վոչ մեկը, վորոնք դրանց տարածման համար գործադրում են տասնյակ միլիոններ և տասնյակ միլիոն ռբինակներով ցանում են բուրժուական սուտ ու իմպերիալիստական քաղաքականություն — այդ թերթերի մեջ չկա և վոչ մեկը, վոր չկրկներ բայլեիկներին դեմ ուղղված այդ հիմնական փաստարկումներն ու մեղադրանքները՝ թե Ամերիկան, Անգլիան և Շվեյցարիան, — դրանք ժողովրդապետության

տուժյան վրա հիմնված առաջավոր պետություններ են, իսկ բայլեիկյան հանրապետությունն ավազակների պետություն է, վոր նա ազատություն չի ծանաչում և վոր բայլեիկները հանդիսանում են ժողովրդապետության խախտողները և անգամ հասել են մինչ այնտեղ, վոր ցրել են ուշերդիկան: Բայլեիկներին դեմ այս դարհուրելի մեղադրանքները մեզ ամբողջովին մոտեցնում են այն հարցին, թե ի՞նչ բան է պետությունը: Վորպեսզի այդ մեղադրանքները հասկանանք, վորպեսզի դրանցից գլուխ հանենք և միանգամայն դիտակցաբար վերաբերվենք դրանց, և գլուխ հանենք վոչ միայն լատինների հիման վրա, այլ ունենալով հաստատ կարծիք, պետք է պարզ հասկանանք, թե ի՞նչ է պետությունը: Այստեղ մենք տեսնում ենք ամեն տեսակի կապիտալիստական պետություններ և սրանց պաշտպանող այն բոլոր ուսմունքները, վոր ստեղծվել են մինչև պատերազմը: Հարցի լուծմանը ճիշտ մոտենալու համար հարկավոր է ըննադատաբար վերաբերվել այդ բոլոր ուսմունքներին ու հայացքներին:

Յեա արդեն ձեզ իբրև ոգնություն մատնանչել եմ Նոգել-սի՝ «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը» աշխատությունը: Հենց այդտեղ ասվում է, վոր յուրաքանչյուր պետություն, վորտեղ գոյություն ունի հողի և արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականություն, վորտեղ իշխում է կապիտալը, ինչքան ել նա դեմոկրատիկ լինի, նա կապիտալիստական պետություն է, նա մեքենա յե կապիտալիստների ձեռքին՝ բանվոր դասակարգը և չքավոր գյուղացիությունը հպատակության մեջ պահելու համար: Իսկ ընդհանուր ընտրական իրավունքը, Սահմանադիր Ժողովը, պարլամենտը — այդ միայն ձև է, յուրատեսակ մի ժուրնալ, վորն ամենևին գործն ըստ ելության չի փոխում:

Պետության տիրապետության ձևը կարող և տարբեր լինել. այնտեղ, վորտեղ կա այսինչ ձևը, կապիտալն այս կերպ է հայտաբերում իր ուժը և այլ կերպ, վորտեղ ձևն այլ է, սակայն ըստ ելության իշխանությունը մնում է կապիտալի ձեռքին. լինի ցենզային թե այլ իրավունք, լինի դեմոկրատական հանրապետություն, և նույնիսկ վորքան նա ավելի դեմոկրատական է, նույնքան ավելի կոպիտ, ավելի ցինիկ և կապիտալիզմի այդ տիրապետությունը: Աշխարհիս ամենա-

դեմոկրատիկ հանրապետութիւններից մեկը Հյուսիս-Ամե-
րիկայի Միացյալ Նահանգներն են, և մոռ մի տեղ այդպես,
ինչպես այդ յերկրում (ով այնտեղ յեղել է 1905 թ. հետո,
նա անշուշտ պատկերացնում է այդ), մոռ մի տեղ կապի-
տալի իշխանութիւնը, մի բուռն միլիարդատերերի իշխա-
նութիւնն յամբողջ հասարակութեան վրա չի արտահայտ-
վում այնպես կոպտաբար, այնպիսի բացահայտ կաշառու-
մով, ինչպես Սեմերիկայում: Կապիտալը, քանի նա գոյու-
թիւն ունի, իշխում է ամբողջ հասարակութեան վրա և մոռ
մի դեմոկրատական հանրապետութիւն, մոռ մի ընտրական
իրավունք զօրծի ելութիւնը չեն փոխում:

Ճորտատիրական իրավունքի համեմատութեամբ դեմո-
կրատական հանրապետութիւնն ու ընդհանուր ընտրական
իրավունքը հսկայական պրոգրեսո հանդիսացան. նրանք պրո-
յետարիատին հնարավորութիւն տվին հասնելու այն հա-
մախքման, այն միաձուլման, մոռ նա ունի, կազմելու այն
կուռ, զիսցիպլինայի յենթարկված շարքերը, մօրոնք սիստե-
մատիկ պայքար են մղում կապիտալի դեմ: Վոչ մի նման
բան, նույնիսկ մոտավորապես, չի ունեցել ճորտ գյուղացին,
չխոսելով արդեն ստրուկների մասին: Ստրուկները, ինչպես
մենք գիտենք, ապստամբում էին, սարքում էին բուռներ,
քաղաքացիական կռիւներ եյին սկսում, սակայն յերբեք չեյին
կարող ստեղծել գիտակից մեծամասնութիւն, կուսակցու-
թիւններ յայլքարը դեկալարողներ, չեյին կարող պարզ
հասկանալ, թե դեպի ինչ նպատակ են գնում և անգամ պատ-
մութեան ամենից ավելի հեղափոխական մոժեհոններին միշտ
գործիք էյին հանդիսանում տիրող դասակարգերի ձեռքին:
Իտրքութեական հանրապետութիւնը, պարլամենտը, ընդհա-
նուր ընտրական իրավունքը—այս բոլորը հասարակութեան
համաշխարհային զարգացման տեսակետից հսկայական
պրոգրեսո է ներկայացնում: Մարդկութիւնը գնում եր դեպի
կապիտալիզմ, և միայն կապիտալիզմը, շնորհիվ քաղաքային
կուստուրայի, պրոլետարների կեղծված դասակարգին հնա-
րավորութիւն տվաւ գիտակցել իրեն և ստեղծել այն համաշ-
խարհային բանվորական շարքումը, այն միլիոնավոր բան-
վորներին, մօրոնք ամբողջ աշխարհում կազմակերպված են
կուսակցութիւնների մեջ,—այն սոցիալիստական կուսակ-
ցութիւնները, մօրոնք գիտակցաբար զեկալարում են մաս-

տաների պայքարը: Առանց պարլամենտարիզմի, առանց ընտ-
րականութեան անհնարին կլիներ բանվոր դասակարգի այդ
զարգացումը: Ահա, թե ինչու այս բոլորն այնպիսի մեծ նշա-
նակութիւն է ստացել մարդկանց ամենալայն զանգվածների
աչքում: Ահա, թե ինչու բեկումն այնպես զգալար է թվում:

Վոչ միայն յերեսաշտները, դիտնականներն ու տեր-
տերներն են սատարում ու պաշտպանում այդ բուրժուական
կեղծիքը, թե պետութիւնն ազատ է և կռջված է զաշտպանե-
լու բոլորի շահերը, այլև մարդկանց մասսաները, մօրոնք
անկեղծորեն կրկնում են հին նախապաշարմունքները և չեն
կարողանում հասկանալ անցումը հին կապիտալիստական
հասարակութիւնից դեպի սոցիալիզմ: Վոչ միայն բուրժուա-
զիայից անմիջական կախման մեջ դանդաղ մարդիկ, մոռ
միայն նրանք, ովքեր գտնվում են կապիտալի լծի տակ, կամ
ովքեր կաշտված են այդ կապիտալից (կապիտալին ծառա-
յում են ահադին թվով ամեն տեսակ գիտնականներ, արվես-
տագետներ, տեխներներ և այլն), այլև մարդիկ, մօրոնք
սոսկ գտնվում են բուրժուական ազատութեան նախապաշար-
մունքների աղբեղութեան տակ, այդ բոլորն ամբողջ աշխար-
հում դիմալեզին բայլչեկիդմի դեմ նրա համար, մոռ իր հիմ-
նարկման ժամանակ թորհրդային հանրապետութիւնը դեն
չպրտեց այդ բուրժուական կեղծիքը և բացելուց հայտարա-
րեց՝ դուք ձեր պետութիւնը համարում եք ազատ, սակայն
իրականում քանի դեռ կա մասնավոր սեփականատիրութիւն,
ձեր պետութիւնը, թեև նա լինի դեմոկրատական հանրապե-
տութիւն, մոռ այլ ինչ է, յեթե մի մեքենա կապիտա-
լիստների ձեռքին՝ բանվորներին ճնշելու համար, և մօրքան
ավելի յե ազատ պետութիւնը, այնքան ավելի պարզ է ար-
տահայտվում աղբ: Դրա որինակն է՝ Եվեյցարիան Յեկոթո-
պայում, Հյուսիս-Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներն Ամե-
րիկայում: Վոչ մի տեղ կապիտալը չի իշխում այնքան ցի-
նիկաբար ու անաղորտեյն, և մոռ մի տեղ այդ չի յերեւում
այնպես պարզ, ինչպես հենց այդ յերկրներում, թեև դրանք
դեմոկրատական հանրապետութիւններ են, ինչքան էլ
դրանք չքեղ նաշխած լինեն, չնայած բոլոր խոսքերին՝ աշ-
խատանքային դեմոկրատիայի, բոլոր քաղաքացիների հա-
վասարութեան մասին: Իրականում Եվեյցարիայում և Ամե-
րիկայում իշխում է կապիտալը, և բանվորների բոլոր մօր-

ձեռն իրենց դրուժյան մեջ քիչ թե շատ զգալի բարեկամում մտցնելու համար հանդիպում են անհապաղ քաղաքացիական կուլի: Այդ յերկրներում զինվորներ, մշտական զորք ավելի քիչ կա—Շվեյցարիայում զոյուժյուն ունի միլիցիա, և յուրաքանչյուր շվեյցարացի իր տանը հրացան ունի, Ամերիկայում մինչև վերջին ժամանակներս մշտական զորք չկար— ուստի և յերբ բռնկվում է բանադուլ, բուրժուազիան զինվում է, վարձում է զինվորներ ու ճնշում է բանադուլը, և վոչ մի տեղ բանվորական շարժման այդ ճնշումը չի կատարվում այնպիսի անողոր զաժանությամբ, ինչպես Շվեյցարիայում ու Ամերիկայում և վոչ մի տեղ պարլամենտում կապիտալի ազդեցութունը չի զգացվում այնպես ռեժեղ, ինչպես Հենց աշդտեղ: Կապիտալի ուժն ամեն ինչ է, բորսան ամեն ինչ է, իսկ պարլամենտը, ընտրութունները խրափխակներ են, տիկնիկներ: Սակայն քանի դեռում, այնքան ավելի յին բացվում բանվորների աչքերը, և այնքան ավելի լայն է տարածվում Խորհրդային իշխանության դադափարը, մասնավանդ այն արյունալի սպանդից հետո, վորը մենք նոր հենց ապրեցինք: Ինչպիսի դասակարգի համար ավելի ու ավելի պարզ է դառնում կապիտալիստների դեմ անողոր պայքար մղելու անհրաժեշտութունը:

Ինչպիսի ձևերով ել ըողարկվի հանրապետութունը, թող դա լինի ամենադեմոկրատական հանրապետութունը, սակայն յեթե նա բուրժուական է, յեթե նրանում մնացել է հողի, դործարանների ու Փարրիկների մասնավոր սեփականութունը և մասնավոր կապիտալն ամբողջ հասարակությանը պահում է վարձու ստրկության մեջ, այսինքն՝ յեթե նրա մեջ չի իրադրծվում այն, ինչի մասին հայտարարում են մեր կուսակցության ծրագիրն ու Խորհրդային սահմանադրութունը, ապա այդ պետութունը մեքենա յե՝ մեկին մյուսի կողմից կեղեքելու համար: Յեւ այդ մեքենան մենք կվերցնենք այն դասակարգի ձեռքը, վոր պետք է տապալի կապիտալի իշխանութունը: Մենք դեն կպարտենք բոլոր հին նախապաշարմունքները, թե պետութունն ընդհանուր հավասարութուն է, —այդ խաբեյութուն է —քանի դեռ կա շահագործում՝ հավասարութուն չի կարող լինել: Կարվածատերը չի կարող հավասար լինել բանվորին, քաղցածը՝ կուշտին: Այն մեքենան, վոր կոչվում եր պետութուն, վորի

սուռ ժառգիկ կանգ են առնում սնահավատ հարգանքով և հավատում են այն Հին Հեքյաթներին, վոր դա համաժողովրդական իշխանութուն է՝ այդ մեքենան պրաքտաբիատը դեն է չպարտում և ասում՝ դա բուրժուական սուռ է: Մենք այդ մեքենան իյեցինք կապիտալիստներից, վերցրինք մեր ձեռքը: Այդ մեքենայով կամ դադանակով մենք կվոչնչացնենք ամեն մի շահագործում, և յերբ աշխարհում չի մնա շահագործելու հնարավորութուն, չեն մնա հողատերեր, Փարրիկների տերեր, չի լինի այնպես, վոր վոմանք չափից դուրս կշառխան, իսկ մյուսները սովաժանջ լինեն, միայն այն ժամանակ, յերբ դրա համար հնարավորութուններ չեն մնա՝ մենք այդ մեքենան կջարդենք: Այդ ժամանակ չի լինի պետութուն, չի լինի շահագործում: Ահա մեր կոմունիստական կուսակցության տեսակետը: Հույս ունեմ, վոր հաջորդ դասարտութուններում մենք կանդրադառնանք այս հարցին և՛ հաճախակի:

Առաջին անգամ տպագրված է 1920թ.

Խաչվարի 18-ի «Սրաժա»-ի

№ 15-ում:

Տպագրվում է ըստ Տերկերի 2-րդ

հաւ. հր. XXIV հ. տեսաթ.

№ 362—377.

Թարգմ. ԱՄՅՄ ԱՀԱՆՅԱՆ

Լեզվ. խմբ. Մ. Զ.

Գեներալի տպարան

Մարտիկ Լ. Տ.-Մկրտչյան

Գրադիք № 2975. Հրատ. № 28, Գրադիք № 662 (բ). Տերած 1000.

Հանձնված է արտագրության 28 տեղեկագրերի 1922 թ.

Պատրաստված է տպագրելու 8 հանգանակների 1922 թ.

9160 25 4.

807

1
1

В. И. Ленин

О ГОСУДАРСТВЕ

Лекция в Свердловском университете 11 июля 1919 г.

Издательство ЦК КП (б) А
Партиздат. Эривань 1932